

SOSYOLOJİNİN İLGİLENDİĞİ KONULAR

A. INKELES (*)

Tercüme : İhsan SEZAL (**)

Entellektüel zekânın ilgi duyduğu ve incelediği alanları sınırlamaya çalışmak boş bir işgüzarlıktan öteye geçemez. Çünkü hiçbir sınırlama tam ve eksiksiz olamaz. Sınırlar geniş tutulduğunda da istenen maksad elde edilemez. Üstelik bazı dahil edilmemesi gereken konular ve isimler dahil edilebilir ve olması lazım gelenler unutulabilir.

Böyle olmakla beraber hiç kimse sınırları belli olmıyan ve ilgi alanı tarif edilmemiş bir ilim sahasının öğrencisi olmakta istemez. Bir ilim adamından (veya bir öğrenciden) herşeyi bilmesini beklemek, ondan hiçbirşeyi tam öğrenmemesini istemek olur. Böyle bir tutum ise onu ilimden uzaklaştırır. Öyleyse herşeye rağmen ve yukardaki mahzur bilinerek bir ilim sahasının sınırlarını kaba çizgilerle de olsa belirtmekte çeşitli faydalar vardır. Eğer bu yaptığımızın öğrenmek istediğimiz şeyi daha iyi anlamak için başvurulan bir teknik olduğunu aklımızda tutarsak o zaman hiçbir tehlike kalmaz. Tabii bu, diğer bilimlerin aynı saha üzerinde hak iddia etmelerini önlemek için kullanılacak bir silah değil, kendi hüviyetini belirleyecek bolca giyilmiş bir zırh olmalı.

TEK BİR TARİFE ÜÇ DOĞRU YOL

Sosyolojinin esas mevzuunu tarif etmek için başlıca üç yol bulunmaktadır.

(*) A. Inkeles, What is Sociology?, Prentice - Hall, 1964, pp. 1-7.

(**) Asistan. Bursa Üniversitesi. İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyoloji ve Metodoloji Kürsüsü.

1. Tarihçi yaklaşım. Bu yol veya metotta klasik sosyoloji eserleri incelenir ve böylece sosyolojinin entellektüel bir disiplin olarak hangi konular üzerinde durduğu ortaya konmuş olur.

2. Ampirik (tecrübî) yol. Bu yolla günümüz sosyologlarının araştırma konusu yaptıkları meselelere bakılır. Diğer bir deyişle 'günümüz sosyologları ne ile uğraşıyorlar' sorusu sorulup, cevabı üzerinde durulur.

3. Analitik (tahlili) yol. Bu son metotla belli bir konu çeşitli disiplinlere göre parçalara ayrılır ve disiplinlere göre özelleştirilir. Bu yolda 'mantık neyi tavsiye ediyor' kaidesi geçerlidir.

Tarihi yaklaşımın övgüye değer bir itibarı vardır. Herşeyden önce bize, geçmişin bilgeliğinden faydalanma fırsatını vermektedir. Geçmiş bilmeden önemli meseleleri kavramak ve anlamak zordur. Tenkit olarak denebilir ki herkes tarihi farklı şekillerde yorumlar. Yine denebilir ki tarihi metot insanı katı düşünmeye iter çünkü geçmiş günümüzde ortaya çıkan meselelere ve geleceğe tam bir uygunluk göstermeyebilir.

Ampirik metot en az müphem olan metottur. Sadece belirli bir sayma tekniğini gerektirmektedir. Öyleki bazen modern sosyologların bu yolla araştırdıklarının geçmişin önemli meseleleriyle hiçbir ilgisi olmadığı gibi, gelecek içinde bir faydası olmayabilir. Professor Pitirim Sorokin (1956) bu tip çalışmaları 'gelip geçici hevesler' olarak nitelendirirken C. Wright Mills (1959) 'sosyolojik muhayyile' de bir gerileme olarak vasıflandırmaktadır.

Analitik (tahlili) yaklaşım üç metodun bir bakıma en az zahmetli olanıdır. Birkaç satırlık tarif, birkaç satırlık veya paragraflık izah. Hepsi bu kadar. Bu, sosyoloji'nin babası Auguste Comte'tan beri takib edilen şerefli bir yoldur.

Bir kere daha belirtelim : bilim sahalarını ayırma mevzuundaki kararlar kanun katiyetinde değildir. İlim adamları ilgi duydukları alanlara meylederler; neyi isterlerse onu araştırırlar kimse mâni olmaz. Onlar mülkiyet hakkına riayet etmiyen imtiyazcılardır. Dolayısıyla bir "ilim sahasını kabataslakta olsa tarif etmek veya sınırlamak, ilim adamlarının hakikatte ne yaptıklarını anlatmaz. Böyle bir gayret bir 'nazım plan' olarak kabul edilse bile, sınırlara riayet için bir müeyyide olmadığından ,olup bitenlere pek uymaz.

Yukardaki metot ve yaklaşımlar hakkında peşin bir karar vermemeli. Her yaklaşım tarzı sosyolojiyi kavramada bize farklı faydalar sağlayabilir. Bu düşünce iledir ki ben, sosyolojinin ilgi alanını belirtecek ‘önceden hazırlanmış paket bir tarif’ten bilhassa kaçındım. Bunun yerine makalenin genel akışı içinde kavramın kendiliğinden şekil bulması yolunu seçtim. Bu tümevarım metodu muhakkak ki sabır isteyen bir metottur. Çünkü cevaplar açık-seçik farkedilmeyecektir. Ama öyle inaniyorum ki, ağır ağır kendini hissettiren düşüncelerin silinip, tesirini kaybetmesi de ağır ve geç olacaktır. Kaldı ki bu metotta elde etmek istediğim neticelerden biri de sadece sosyolojinin konusunu anlatmak değil ama bunu yaparken sosyolojinin tarihini ve günümüzün önemli sosyolojik meselelerini de okuyucuya anlatabilmek, nakledebilmektir.

Bence bu mühim mevzuya eğilirken “ben değil gerçekler konuşuyor” diye işin içinden kendini sıyırmak gibi bir davranışta bulunmak dürüstlikle telif edilemez. Gerçekler *konuşabilir* doğru, ama hangi gerçekler. Gerçekler kendilerini *seçemezler* ki. Bu sebeptendir ki gerçekleri —peşin hükümlere saplanmadan çeşitli görüşleri de dikkate alarak— ben *seçtim*. Bu yolla sosyolojinin çok geniş ve muhtevalı bir mânâya sahip olması maksadını güdüyorum. Maksadın gerçekleşmesi için ise birleştirici temalar ve asgari müştereklerin aranması icap eder. Bunu söylerken tabii ki, farklı görüşlerin ve fikir anlaşmazlıklarının sosyolojide bulunmadığı gibi bir iddiayı öne sürmüyorum.

SOSYOLOJİNİN KURUCULARI NELER DEDİLER

Profesör Sorokin standart olarak kabul edilen “Çağdaş Sosyoloji Teorileri” (= Contemporary Sociological Theories)* adlı modern sosyolojinin gelişmesini inceliyen kitabında 1000 den fazla ismi kayda değer bulmaktadır. Bir diğer standart olarak kabul edilen kitap Howard Becker ve Harry Elmer Barnes’in yazdıkları “Masaldan Bilime Kadar Sosyal Düşünce” (=Social Thought from Lore to Science)

(*) P.A. Sorokin’in bu kitabı aynı adla M. Münir Raşit Öymen tarafından Türkçeye çevrilmiş ve iki cilt olarak mütercim tarafından İstanbul’da basılmıştır (1975).

dir. Sosyal veya sosyolojik düşüncenin tarihini ve yorumunu veren bu kitap 1178 sayfa tutan iki büyük cildi tutmaktadır. Böylesine muazzam bir hacme ancak sığdırılan "sosyolojik düşünce"nin belli birkaç isme maledilmesi mümkün mü?

Ama hangi görüş ve eğilimde olursa olsun herkesin kabul edeceği dört temel isim vardır ki, modern sosyoloji herşeyini onlara borçludur. Bunlar tarih sırasıyla Auguste Comte, Herbert Spencer, Emile Durkheim ve Max Weber'dir. Topluca, hepsi, 'modern sosyoloji'nin XIX. ve XX yy. da ki şekillenmesini sağlamışlardır. Ayrıca bu dört isim önde gelen düşünce ve fikir merkezlerini de temsil etmektedirler: Fransa, İngiltere ve Almanya. Bilindiği gibi sosyoloji ilk defa bu merkezlerde doğmuş ve gelenek bu ülkelerde serpilmiştir. Bu isimlerin herbiri, sosyolojinin bir entellektüel disiplin olarak gelişmesinde ayrı ayrı rol oynamışlardır. Bu sebeple ilk önce onların düşünce ve fikirlerine eğilmek 'sosyolojinin mevzuunu' anlamak bakımından oldukça yararlı olacaktır.

Sosyolojiye ilk defa bu adı veren Auguste Comte (1798-1857) ın bütün zamanı sosyolojinin konusunu tespitten ziyade bu bilim için beslediği ümitleri belirtmek ve onu müdafaa etmekle geçti. Ona göre nasıl simya, kimya bilimi için veya münecimlik (astroloji) astronomi için bir basamak teşkil etmişse 'sosyal bilim'de öyle olacaktır. İlerde belki bu sahayı alt-şubelere ayırmak mümkün olabilecekti; ama, "o tarihlerde bu alt-şubelerin dağılımını tayin edecek prensibi önceden tahmin etmek mümkün değildi" (1855, S. 442). Bu yüzden sosyolojinin ilgilendiği mevzular veya alt-şubeler hakkında Auguste Comte'in yazılarından kesin hükümleri çıkarmak çok zordur.

Gerçi Auguste Comte sosyolojinin ilgi sahalarını teferruatlı bir şekilde belirtmekten özellikle kaçınmıştı fakat, yine de sosyolojinin iki ana bölüme ayrılması gerektiğini ısrarla ifade etmişti. 1. Sosyal statikler (sabitler) 2. Sosyal dinamikler (hareketlilikler). Bu iki temel kavram bazen açık, bazen gizli bir ayırım olarak sosyolojik düşünce tarihinde günümüze kadar uzanan bir çizgi takib etmiştir. Birinci kavram çerçevesinde toplumun (cemiyetin) belli başlı müesseseleri veya müesseseseleşmiş kompleksleri —meselâ ekonomi, aile, devlet— sosyolojik tahlilin temel ünitelerini teşkil etmekte ve bir bakıma sosyoloji bu müesseseler arasında ki karşılıklı tesir ve münasebetleri konu edinen bilim kabul edilmektedir. Auguste Comte'in deyi-

şyle: “Sosyolojinin statik tahlili hareket, tepki ve sosyal sistemin diğer çeşitli parçalarının kanunlarını bulmayı amaçlar (ihtiva eder).” (1855, s. 457). Ona göre toplumun unsurları ayrı ayrı parçalar hâlinde “sanki ayrı varlıklar veya vakalanmış gibi” incelenemezler, anlaşamazlardı. Toplumu teşkil eden, meydana getiren unsurlar “sanki müşterekmiş... sanki bizi onları tek görmeye zorlayan bir bütünmüş gibi” (S. 458) kabul edilmeliydi.

Comte bu prensibi kendi yaklaşımının, ‘usta-düşüncesi’ olarak görüyordu.

İkiye ayırdığı sosyolojinin ikinci bölümüne Comte, “Sosyal dinamikler” adının verilmesini teklif ediyordu. Nasıl ki ‘statik’ toplumun *parçalarının* hangi surette birbirleriyle irtibatlı olduğunu araştırıyorsa ‘sosyal dinamikler’ de toplumun bütününe incelemesinin odak noktası olarak seçecek ve zaman içinde bu “bütün” ün hangi gelişme safhalarından geçtiğini ve nasıl bir “değişme”ye uğradığını araştıracaktı. “Şunu unutmamalıyız ki” diyordu Comte, “sosyal dinamiklerin kanunları ancak toplumun bütünüyle irtibatlandırıldıkları zaman bir mana ifade edebilirler”. (S. 466). Comte bu ifadeleriyle meseleyi hallettiğine inanıyordu. Toplumların önceden tespit edilmiş belli ‘gelişme’ safhalarından (aşamalarından) geçtiğine ve gittikçe artan bir ‘tekamül’ ve ‘olgunluk’a doğru ilerlediklerine inanıyordu. Comte’un bu düşünceleri günümüzde çok az taraftar bulmaktadır. Hele toplumların Comte’un belirttiği ‘safha’dan geçtiğine veya geçeceğine inananların sayısı çok daha azdır. Mamafih bizim açımızdan önemli olan toplumların bir ‘bütün’ halindeki mukayeselerinin sosyolojinin ayrılmaz bir parçası olduğunu Comte’un söylemiş olmasıdır.

Herbert Spencer (1820-1903) in 1877 yılında yayınladığı üç ciltlik “Sosyolojinin Prensibleri” (= Principles of Sociology), sosyolojik tahlilin açıklanması hedefini güden ilk sistematik inceleme olmuştur. Sosyolojinin üzerinde durması gereken konuları Spencer, Comte’tan çok daha açık ve anlaşılır bir biçimde ifade etmiştir. ‘Prensipler’in ilk cildinde:

“Sosyoloji ilmi, müteakip (birbirini takib eden) toplum birimlerinin nasıl doğduğunu, beslediğini ve bütüne uydurulduğunu incelemelidir. Aile bu bakımdan ilk sırayı

alır... Bundan sonra sosyoloji, *siyasi teşkilatlanmaların* nasıl serpilip, geliştiklerini ve toplum işleyişini nasıl düzenlediğini —ki bu düzenleme fertlerin faaliyetlerini bütünleştirir. ... ve birbirleriyle olan münasebetlerine (ilişkilerine) bazı sınırlamalar (tahditler) koyar— anlatmalı ve izah etmelidir. Aynı şekilde dinî yapının veya ruhbanlık sisteminin mahiyeti ve fonksiyonlarını da izah etmelidir. Yine vatandaşların belli faaliyetlerine şekil veren müeyyideler sistemine de eğilmek gerekir... Ayrıca *sanayii kesimi*'nin gelişme safhaları ve bu kesimin kendi içinde meydana getirdiği, 'düzenleyici mekanizmaların yapılarını' da inceleme konusu edinmelidir... (1910, Cilt. 1, S. 437-40).

Görüldüğü gibi Spencer'in sosyolojinin ilgilendiği mevzular olarak tarif ettikleri, aşınası olduğumuz mevzular. Belki bazı terimleri yeniden mânâlandırmak gerek. Meselâ Spencer'in "müeyyideler sistemi" (system of restraints) kavramı günümüz sosyolojisinde yerini 'sosyal kontrol'a bırakmış bulunmaktadır. Bunun dışında Spencer'in belirledikleriyle çağdaş sosyoloğların belirledikleri mevzular arasındaki irtibatı, bağı görmek hiçte zor değil. İktibas edilen paragrafta sosyolojinin alanlarını Spencer şöyle sıralamaktadır: aile, politika, din, sosyal kontrol ve sanayi veya çalışma hayatı. İlâveten Spencer şu konuları da sıralıyor: birlikler (dernek ve cemiyetler), cemaatler, iş bölümü, sosyal farklılaşma veya tabakalaşma, bilgi ve ilim sosyolojisi, san'at ve estetik. Tarafsız bir inceleme sonunda görülecektir ki Spencer'in 'prensipler'inde işlenen konular sosyolojinin uzun süredir ilgilendiği mevzular olarak kalmaya devam etmektedir.

Şunu hemen belirtmeli ki Spencer sosyolojinin sadece aile veya sosyal kontrol gibi sıralanmış bir takım müesseselere hasredilmesini katıyetle tasvip etmezdi. Ona göre sosyoloji mutlaka toplumun çeşitli birimleri arasındaki karşılıklı tesirlere de eğilmeli ve bu karşılıklı tesirlerin işleyiş vetiresini ve bu vetire esnasında meydana gelebilecek değişiklikleri konu edinmeliydi. Bir misal olarak cinsî kaidelerin ve kalıpların aile üzerindeki tesirlerini, bir de siyasi müesseselerle diğer düzenleyici mekanizmalar arasındaki ilişkileri gösteriyordu. Din, aile, merasimler ve törenler arasındaki münasebet te böyle bir örnek teşkil ediyordu. Spencer'in bir diğer tavsiyesi de ruhbanlık teşkilâtı

ile benzer hiyerarşik teşkilâtların incelenmesiydi. Ona göre böyle bir inceleme 'bir teşkilâtın yapısındaki değişmelerin o teşkilât hiyerarşisinde yer alanların değişmesiyle nasıl bir münasebet içinde olduğunu' açıklayabilecekti. (Spencer, 1910, S. 439).

Sosyolojinin bir diğer ilgilenmesi gereken konu vardı ki Spencer'e göre o da "bir bütün olarak toplum" idi. Spencer öyle inanıyordu ki toplumu (cemiyeti) meydana getiren parçalar, ne kadar ayrı ve farklı görünürse görünsün, gelişigüzel veya tesadüfen öyle düzenlenmiş değillerdi. Parçaların özünde 'değişmez, sabit ilişkiler' vardı ki, bu 'toplum'a mânâlı bir varlık hüviyeti kazandırıyor ve onu ilmi merak için güzel bir mevzu haline getiriyordu. Bu sebeptendir ki Spencer sosyolojinin 'farklı toplumları ve toplumların farklı gelişme safhalarını' mukayese etmesi gerektiğine inanıyordu. (S. 442). Ona göre Sosyolojinin prensiplerini anlamak için "toplumların özel şartlarının gerektirdiği özel gerçeklerinden uzak, umumiyetle yani her zaman sergiledikleri fonksiyon ve yapıları (bu gerçekleri) ele almak" gerekirdi. (S. 37). Görüldüğü üzere Spencer'in düşüncesinde Comte'ın vurguladığı 'sosyolojik tasnif' ağırlığını korumaktadır.

Emile Durkheim (1858-1917), sosyolojinin mevzusuyla ilgili düşüncelerini Spencer gibi teferruatlı bir şekilde anlatmamıştır. Mafih bu konudaki düşüncelerini ve tavrını "Sosyolojik Metodun Kaide-leri (= Rules of Sociological Method) adlı kitabında söyledikleriyle diğer yazılarından çıkarabiliriz¹.

Durkheim sık sık sosyolojinin "hususî, özel sahalar"ı dediği sahalardan bahsetmiş ve bunların geniş bir şekilde yayılmalarını istemiştir. Bir yazısında sosyolojinin,

"Sosyal gerçeklerin hepsine sahip çıkmaktan vazgeçmedikçe ve bütünü parçalara ayırıp, çeşitli elemanları ayrı cepheleriyle ele alacak şekilde kendine özel konu seçmedikçe "ilmi" olamayacağını" belirtmiştir. Kendi yazdıklarını ve diğer Fransız sosyologlarının yazdıklarını yeniden gözden geçirirken de Durkheim hepsinin müşterek "gayelerinin Comte'ın ihtisaslaşma dönemi dediği devri başlatmak" olduğunu belirtmiştir. (Wolff, 1960, S. 380). Durkheim, sosyolojinin geniş bir müesseseler ve sosyal vetireler (süreçler) le ilgilenmesini tamamiyle tasvip ediyordu. Nitekim "Sosyal gerçeklerin sayısı ve

1) Bu yazıların bir kısmını Wolff (1960) derlemiş ve yayınlamıştır.

çeşitliliği arasında sosyolojinin şubeleri vardır.” derken bunu kastetmiştir. (Durkheim, 1902, S. 272).

Durkheim, ilk sosyoloji dergisi olan “L’année Sociologique” in ilk ciltleri için yaptığı planda kendi tutumunu açıkça belirtmiştir. Durkheim dergiyi yedi ayrı kısım olarak düşünmüştür. Bu kısımlar da bir çok alt bölümleri ihtiva edecek şekilde tasarlanmıştır. Derginin tipik bir sayısında bu kısımlar şöyleydi. Genel Sosyoloji —ki bu kısımda ferdi şahsiyet ve kollektif şahsiyetle ilgili bir alt— bölümde bulunmaktaydı—, Din Sosyolojisi; Hukuk ve Ahlak Sosyolojisi—; bu kısımda siyasi teşkilâtlanma, sosyal teşkilâtlanma, ve evlilik ve aile altbölümleri de bulunmaktaydı —Suç sosyolojisi; İktisat Sosyolojisi— bu kısımda da değerin ölçülmesi, meslekler gibi altbölümler vardı—; Demografi —köy ve şehir toplumları alt—bölümleriyle— ve son olarak Estetik ve sanat Sosyolojisi. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki Durkheim’in 1896 daki bu planı bugün de çağdaş sosyolojinin müfredatı olarak kabul edilebilir.

Durkheim, sosyologların inceleyebilecekleri müesseseler ve sosyal vetireleri çok geniş bir çerçevede düşünmekle beraber, Comte ve Spencer gibi müesseseler arasındaki karşılıklı münasebet ve tesirlerin önemini de defaatle vurgulamıştır. “Sosyoloji’nin en başta gelen katkılarından biri... bugüne kadar birbirinden ayrı olarak düşünülen ve ele alınan çeşitli sosyal gerçekler arasında çok yakın bağların bulunduğunu farketmesidir” diyen Durkheim, her sosyal gerçeğin, kendiyle ilgili “özel sosyal çevreyle ve belirli cemiyet (toplum) şekliyle” irtibatlandırılması gerektiğini yazmıştır. (Wolff, 1960). Ona göre başka türlü davranmak sosyal gerçekleri— ki bunlar dinî, hukukî, ahlakî ve iktisadî gerçeklerdi— ‘boşlukta bırakmak, boşlukta tutmak’ olacaktı. Durkheim devamla “bunları anlamak, aralarında ki bağları ve münasebetleri, ve içinde serpilip geliştikleri çevreyle olan ilişkilerini bilmek onları bu çerçevede incelemekle mümkün olabilir” diyordu. (Wolff, 1960)

Durkheim de en az Spencer kadar toplumların bu düşünülen kalıplar içinde sosyolojinin en önemli tahlil ve inceleme birimi olduğuna inanıyordu. Bu inançladır ki Durkheim Sosyolojiyi “toplumların bilimi” (Wolff, 1960, S. 326) olarak tarif edecek ve sık sık toplumların “mukayeseli olarak” incelenmeleri lüzumunu vurgulayacaktı:

“Bir sosyal gerçeği bütün toplumlardaki gelişmesi takip edilmeden nasıl izah edebiliriz. Mukayeseli sosyolojinin bir kolu değil, bizzat sosyolojinin kendisidir.” (Catlin, 1938, P. 139).

Max Weber (1864-1920), sosyoloji üzerine olan gözlemlerinin mühim bir kısmını, kendi tavsiye ettiği ve ‘anlayış’ (muhakeme) metodu’ (verstehen)² adını verdiği metodun geliştirilmesine ve değer hükümlerinin sosyal bilimlerden mümkün mertebe arındırılıp ‘objektiflik’e yaklaşılmamasının tartışılmasına ayırdı. Bununla beraber Weber, ‘şu oldukça muğlak kelime’ dediği sosyoloji’nin genel bir tarifini de yapmıştır. Weber’e göre sosyoloji sosyal mahiyette olan “hareket” ve “davranışlar”ın seyrini ve tesirlerini sebepleriyle izah edebilmek için bu hareket ve davranışları anlamaya ve yorumlamaya çalışan bir ilim dalıdır. (Weber, 1947, S. 88).

Bize göre bu tarifteki en mühim kelime ‘sosyal davranış’ kelime veya tabiridir. Weber bu tabirle çok geniş bir “insan faaliyeti” sahasını kastediyordu. “Ferdin sübjektif bir mana atfettiği bütün insan davranışları” bu tabir içine giriyordu. (1947, S. 48). Buna dayanarak Weber’in “sosyal davranış” veya “sosyal münasebetler”i sosyolojinin asıl mevzuu olarak gördüğü söylenebilir. Gerçekten de Weber sosyal davranış ve sosyal münasebetleri tasnif eden çok teferrüatlı bir sistem geliştirmiş fakat sosyal davranışları bu şekilde incelememiştir. Weber, sosyolojisini bu davranış ve faaliyetleri tasvir eden kelimeler yığını olarak görmek istememiş; münasebetler ve aldıkları şekillerden ziyade müşahhas (somut) müesseseler üzerinde durmuştur. Weber’in derinlemesine incelediği konular arasında, din, iktisadi hayatın çeşitli yönleri, —iş bölümü ve para dahil olmak üzere— siyasi partiler ve diğer siyasi teşkilâtlanmalar; sınıf ve kast sistemi; şehir hayatı ve musikî gelmektedir.

Ne yukarda verdiğimiz sosyoloji tarifi ne de saydığımız konular Weber’in sosyolojik araştırma alanında ki gücünü tam anlatabilir.

- 2) Weber şunu ifade etmek istiyordu : Sosyoloji mümkün olduğu kadar toplumsal hareketleri, hareketi yapanların durumlarını, tarihi ve sembolik çerçevelerini gözönünde tutarak yorumlamalıydı. Yani bir bakıma sosyolog kendini o hareketi yapanın yerine koyacak ve muhayyile gücüyle, sezgiyle o “hareket” in mahiyetini idrak edip, kavramaya çalışacaktı.

Weber'in hayat hikayesi (biyografi)sini yazan Profesör Reinhard Bendix, Weber'in dini etütleriyle ilgili olarak şunları söylemektedir,

“Weber'in üzerinde en çok durduğu üç ana tema 1) Dinî düşüncenin iktisadi hayat üzerinde ki etkileri, 2) Sosyal tabakalaşma ile dinî düşünce arasındaki münasebet ve 3) Batı medeniyetinin bariz vasıflarının tespiti ve izahı idi.” (Bendix, 1960, Sh. 265 ve devamı).

Dikkat edilirse görülecektir ki ilk iki tema daha önceki sosyoloji tarifimize yâni sosyoloji: “Toplumun parçaları ve birimleri arasındaki münasebetler ve tesirleri inceler” tarifimize uymaktadır. Üçüncü tema yani Batı medeniyetinin farklı özellikleri ise mukayeseli sosyoloji'ye girmektedir. (Hatırlanacağı üzere mukayeseli sosyoloji cemiyet (toplum) leri esas tahlil odağı olarak seçmekte ve toplumları birbirinden ayıran farklılıklarla, onların benzer yönleri üzerinde durmaktadır).

Her ne kadar aynı ifadeleri kullanmamış olsalar da görülüyorki sosyolojinin dört önemli ismi de sosyolojinin asıl mevzuunun ne olması lazım geldiği hususunda mutabık bulunuyorlar. Bir defa, sosyologların “aile”den, “devlet”e bütün önemli müesseseleri incelemelerini herkes kabul ediyor. (Tabii bu, tarifini henüz yapmadığımız “sosyolojik açı (perspektif)”den olmalıdır). İkinci olarak sosyoloji, bu müesseseler arasındaki tesir ve münasebetler üzerinde durmalıdır. Üçüncü olarak her dört isim de cemiyet (toplum) in başlıbaşına, bir bütün olarak, inceleme konusu olabileceğini ve sosyolojinin bu görevi yüklenerek cemiyetlerin, (toplumların) neden farklı veya benzer olduklarını araştırmasını benimsiyorlar. Son olarak ta bu klasik yazarlar, sosyolojinin ‘sosyal davranış’ ve ‘sosyal münasebetler’i, içinde cereyan ettikleri çevreyi nazara almaksızın ele alması lüzûmuna inanmış gözükyüyorlar. Bu sonuncu görüş üzerinde en açık fikir beyanında bulunan Weber olmuşsa da diğerlerinin de yazılarında aynı görüşü paylaştıkları yukardaki kısımlardan rahatlıkla çıkarılabilir.

SOSYOLOGLAR NE YAPAR?

Sosyolojinin ne olduğunu anlamak için sosyologların ne yaptığını bakmakta da sayısız faydalar vardır. Bu düşünceyle hareket ettiğimizde üzerinde durmamız gereken üç husus ortaya çıkıyor.

1) Sosyologların inceledikleri konuları derli toplu veren (sosyoloji) ders kitapları.

2) Sosyologların, sosyolojinin hangi alanı ile ilgilendikleri hakkında sorular, sorulara verdikleri cevaplar.

3) Sosyologların ilmi konferanslar ve ilmi dergiler için seçtikleri araştırma konuları ve yayınladıkları kitapların mevzuları.

Bunların her üçü de 'tipik' veya 'ortalama' olarak sosyologların ne yaptıkları hakkında bize bir fikir verebilirler.

Herkesin üzerinde anlaşabileceği, ve sosyolojinin ana mevzularını ihtiva eden bir 'taslak' vermek mümkündür.

Tablo : Sosyolojinin ilgi alanları : Genel bir taslak

1. SOSYOLOJİK TAHLİL

Kültür ve Toplum
Sosyolojik Görüş Açısı (perspektif)
Sosyal Bilimlerde ilmi metod

2. SOSYAL HAYATIN ANA BİRİMLERİ

Sosyal Davranış ve sosyal münasebetler
Ferdî Şahsiyet
Gruplar (Azınlıklar ve sınıflar dahil)
Cemaatler: şehir ve köy cemaatleri
Birlikler (dernekler) ve teşkilâtlar
Nüfus
Toplum (cemiyet)

3. TEMEL MÜESSESELER

Aile ve Akrabalık
Ekonomi
Siyasi ve Hukuki Müesseseler
Dini Müesseseler
İlim ve Eğitim Müesseseleri
Eğlence ve Refah
Estetik ve Sanat

4. TEMEL SOSYAL VETİRE (SÜREC)LER

- Farklılaşma ve Tabakalaşma
- İşbirliği, İntibak, Benzeşmek (Asimilasyon)
- Sosyal çatışma (ihtilâller ve Harpler dahil)
- Haberleşme (muhavere) (Kamuoyunu oluşturmak, yayın, Değişme dahil)
- Sosyalleşme ve doktrinleştirme
- Sosyal değerlendirme (Değerlerin incelenmesi)
- Toplum denetimi (sosyal kontrol)
- Toplumdan sapmalar (suç, intihar v.b.)
- Toplum bütünleşmesi
- Sosyal Değişme

Zannetmiyorum ki bu 'taslak'ta olanların herhangi birini kabul etmeyecek biri çıksın. Belki bazı sosyologlar, önem verdikleri bir-iki kanunun 'taslak'ta yer almayışını bir unutkanlık olarak sayabilirler, ama dikkat edildiğinde görülecektir ki onlar da şu veya bu başlık altında konuların içine serpiştirilmişlerdir. Tabii bununla listenin tam ve eksiksiz olduğunu söylemek istemiyoruz. Tamamen aksine. Sosyolojinin, uzadıkça uzayan özel (ihtisas) sahaları listesi hâline sokulması eğilimi de var. Meselâ 'küçük-gruplar sosyolojisi'nin de ötesinde 'iki-kişilik-grup'larla ilgili sosyoloji kurslarını bile görmek mümkün. (Veya genel bir teşkilâtlanma sosyolojisi orda kalsın, 'hastahane sosyolojisi' diye ayrı bir dalın bile görülmesi. Dahası, 'yabancılar sosyolojisi' adını taşıyan bir özel sosyoloji alanı geliştirilmiş. 'Bisiklet sosyolojisi üzerine yazılar yazan sosyologlarda var.) Fakat bunların hepsini özel durumlar olarak görmek lazım. Taslak listeye dönersek şunu hatırdta tutmak gerekir. Her ne kadar konular üzerinde kesin bir fikir beraberliği mevcutsa da bu, konuların aynı önemde telakki edildikleri mânâsına gelmez. Ayrıca konuların ele alınış şekli ve metodu bakımından da görüş birliği olmayabilir.

SAĞDUYU NEYİ TAVSİYE EDERSE

Denebilir ki ne sosyolojinin kurucularının söyledikleri ne de sosyologların bugün uğraştıkları konular sosyolojinin nelerle ilgilendiğini tam belirtebilir. Bunun için mantıkî bir tahlil belki de daha doğ-

ru olabilir. Fakat, biraz sonra da göreceğimiz gibi neyin 'mantıklı' olduğu öyle pek sarıh sayılmaz. Sosyal bilimlerin her birinin belli bir konuyla ilgilendikleri bilinmektedir. Meselâ Siyasî bilimler, toplumun meşrû kuvveti kullanma hakkını (iktidar) kimlere nasıl dağıttığını inceler. Buna bağlı olarak hükümet ve otorite hakkındaki fikirleri tahlil edip, iktidarın kimlerin elinde olduğunu ve siyasi gücün hangi müesseseler aracılığıyla tatbik edildiğini açıklığa kavuşturmağa çalışır. Tıpkı siyasi bilimlerde olduğu gibi sosyoloji için de böyle bir yol takip ederek, diğer bilimlerin sahasına girmeyen "belli bazı konuları" tespit edebiliriz.

Çevremize baktığımızda böyle sahip çıkılmamış veya paylaşılmamış birtakım müesseseler, sosyal vetireler ve durumlarla karşılaşırız. Siyaset ve iktisattan bahsedener zaten mevcut. Aynı şey edebiyat, dil (lisan), eğitim ve çalışma hayatı içinde geçerli. Fakat aile, suç, sosyal sınıflar, azınlıklar ve ırkî gruplar, şehir ve köy cemaatleri gibi mevzulara tek tek sahip çıkan, iktisat veya siyaset gibi başlı başına bu özel konuların herbiriyle ayrı ayrı ilgilenen ilim dalları yok. Bunun yerine bu mevzuların hepsi sosyolojinin geniş şümulu içinde ayrı bir yer bulmuş ve tahlil konusu olmuşlardır. Bu sebeple denebilir ki Sosyoloji, diğer sosyal bilimlerin dışarda bıraktıkları bütün konuları ilgi sahası olarak seçen bir ayrı ilim dalıdır. Sosyolojinin bir tek değil, bir çok mevzusu vardır. Buna dayanarak bazıları sosyolojinin ayırt edici (tebarruz etmiş) bir konusu olmadığını söyleyebiliriz. Gerçekten de, bu konuların hepsi bağımsız birer disiplin hüviyeti kazanmamış ancak, sosyolojinin şemsiyesi altında, birleşmişlerdir.

Zamanla belki de bu yukarda saydığımız alt-bölümlerin bazıları ayrı birer disiplin hâline gelecek, üniversitelerde ayrı kürsülere dönüşecek ve ilim adamlarınca 'ayrı disiplinler' olarak kabul edileceklerdir. Bir ölçüde bugün bile bu yolda bir gelişmenin olduğundan bahsedilebilir. Nüfus ve demografi, krimnoloji ve penoloji (suç ıslahı), sanayi sosyolojisi ve aile araştırmaları böyle bir gelişme içindedirler. Farzedelim ki bu dediğimiz oldu ve saydıklarımızın her biri başlıbaşına bir disiplin hâline geldi. Peki artık sosyoloji diye bir ilim dalı kalmıyacak mı? Sosyolojiye kalan bir mevzu bulursak elbetteki bu soruya 'hayır' diye cevap verebiliriz. Ve işin sevinilecek tarafı 'hayır' kalacak diyebiliriz. Daha önceki sayfalarda ki tahlillerimize

dayanarak en az bir kaç mevzû sayabiliriz ki hepsi de yine sonunda 'sosyoloji'ye kalır. Bunlar karmaşıklık ve önem derecelerine göre sırayla: toplum (cemiyet)ler, müesseseler ve sosyal münasebetlerdir.

TOPLUMU İNCELİYEN BİR BİLİM OLARAK SOSYOLOJİ

Bir yerde sosyolojinin bir 'parçalar' bilimi olmasına hiç lüzum yok. O, 'bütün'le ilgilenmeli. Diğer bir deyimle sosyoloji tahlil unsuru olarak kendine 'toplum'u seçmeli. O taktirde sosyoloji, çeşitli sosyal sistemlerde, toplumu meydana getiren müesseselerin birbirleriyle olan bağlantılarını (irtibat ve münasebetlerini) açıklamaya çalışmalıdır. "Hükümet" konusunu ele alan bir siyaset bilimcisi nasıl hükümet tiplerini ele alıp (icra, teşri ve kazai görevlerin) kuvvetler dağılımının şeklini, organların birbirleriyle münasebetini, idarenin merkezileştirilip, yargı gücünün dağıtılmış olmasının sonuçlarını araştırırsa, aynı şekilde bir ilim dalı da 'toplum'u ele alabilir. Toplumu ilim sahası seçen bir teşebbüs bunu iki ayrı kolda yapmalıdır. Birincisi toplumların herbirinin ayrı iç yapıları, ikincisi bütün toplumların müşterek sayılabilecek (dış yapı) benzerlikleri. İkinci çeşit incelemede sorulacak sorular şu tip sorular olabilir: belli hususiyetleri olan bir toplumun, meselâ bir imparatorluğun ne kadar devam edeceğinin bir delilini bulmak mümkün mü? Bütün toplumların kalkınma vetiresinde geçmek zorunda kaldıkları 'merhaleler'den bahsedilebilirmi? Bu tip sorular bir zamanlar sosyal gelişmenin tekamülü izahında zihinleri meşgul eden soruların başında geliyordu. Fakat tekamülcü teorinin itibardan düşmesi üzerine bu çizgideki sorular da artık sorulmaz oldu.

Günümüzde daha başarılı ve daha çok tutulan yaklaşım, toplumların iç bünyelerini tahlil merkezi olarak seçen yaklaşımdır. Bu tür yaklaşımda ise şu tip sorular sorulmaktadır genellikle: Herhangi bir toplumun karşılaşmak zorunda kaldığı veya kalacağı iç-bünye meseleleri nelerdir? Toplumların büyük bir çoğunluğunda göze batan müşterek unsurlar nelerdir? Toplumlar çeşitli görevlerle ilgili mesuliyetleri nasıl taksim etmekte (dağıtmakta) dirler? Belirli bazı müesseseleri telif etme (uzlaştırma) nin sonuçları neler olmaktadır? (meselâ ekonominin sanayi hayatı ile 'Geniş aile' tipi ne derece telif edilebilmektedir).

Mukayeseli veya Tarihi sosyoloji olarak adlandırılan sosyoloji umumiyetle bu çizgiyi takip etmektedir. Max Weber'in klasikleşmiş çalışmalarından biri şu sorularla başlıyordu: Her din insanların, bilhassa erkeklerin, gerçek hayatta ki ve daha çok iktisadi olan davranış ve hareketleri için kaideler, kısıtlamalar koymuyor mu? Eğer bu doğruysa o takdirde, çeşitli ahlaki kaideler yerine belirli dinlerin belirli ahlaki kaidelerini takibedenler ve ona göre hareket edenler daha muvaffak olmazlar mı? Bu nazari sorularla işe koyulan Weber Çin'de, Hindistan'da ve Protestan Avrupa'da dinin iktisadi hayat üzerinde ki tesirlerini araştırmış ve neticede sosyal bilimlerin en tartışılan ve en şöhretli eserini "Kapitalizmin Ruhu ve Protestan Ahlak" (The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism). Weber'i toplum araştırmacısı (sosyolog) olarak misal vermemiz onun dini kendi özel çerçevesinde incelemekle iktifa etmeyip, sosyal hayatın diğer yönleri üzerinde ki —bu arada da bilhassa ekonomik hayat üzerindeki— tesirlerini tahlil etmesi olmuştur.

MÜESSESELERİ İNCELIYEN BİR İLİM OLARAK SOSYOLOJİ

Sosyolojinin en bariz tahlil alanının cemiyet (toplum), daha doğrusu cemiyeti meydana getiren cüzler arasındaki münasebetler olduğu eski ve herkesce kabul edilen bir görüştür. Ama denebilir ki asıl aile, klise, okul, siyasi parti gibi müesseseler sosyolojinin konusunu teşkil eder, çünkü toplum (cemiyet) la bir bütün olarak 'tarih' ve 'sosyoloji'de uğraşmaktadırlar. Bu gibi müesseselerle uğraşacak özel bir 'ilim' dahnın soracağı sorular ise şu şekilde sıralanabilir. Müesseselerin ne gibi ortak hususiyetleri vardır? Müesseseleri birbirinden ayıran boyutlar nelerdir ve farklı vazife (fonksiyon) ler ifa eden müesseselerde bu boyutlar nasıl değişmektedir? Fonksiyonlarının farklılığına rağmen, benzer cesametlerinden, ihtisaslaşma (iş bölümü) derecelerinden ve nihayet muhtar (özerk) olmalarından kaynaklanan ne gibi müşterek karakteristikleri vardır.

Yukarda da belirttiğimiz gibi daha 1901'lerde Durkheim, sosyoloji'nin "müesseseleri inceliyen ilim olarak tarif edilebileceği"ni söylüyordu. Ne varki sosyolojinin bu çizgide sürdürülmesine kesif olarak

devam edilmemişti. Ama güntümüzde, tek tip müessesese— dev teşkilâtlı müessesese—nin hakim olduğu modern dünyamızda müesseseselerle ilgili merak yeniden uyanmış bulunuyor.

SOSYAL MÜNASEBETLER İLMİ OLARAK SOSYOLOJİ

Nasıl ki cemiyet (toplum) müesseselerin meydana getirdiği çetrefil bir sistem ise aynı şekilde müesseseler de daha basit diyebileceğimiz 'sosyal münasebetler'in meydana getirdiği çetrefil bir sistem olarak görülebilir. Meselâ aile, bir yığın sosyal münasebetlerden meydana gelmiştir. Kadınla erkek arasındaki, ebeveynlerle çocuklar arasındaki, kardeşler arasındaki ve nihayet büyük ebeveynlerle (dede, nine) torunlar arasındaki sosyal münasebetler. Bunların her biri ayrı ve hususi bir münasebet şekli olarak incelenebilir. Ve bütün bu münasebet şekillerinde grup cesameti, münasebetlerin vasfı gibi hususiyetler üzerinde durulup 'tahakküm' ve 'baş eğme' hadiseleri tetkik edilebilir.

Analitik açıdan, müesseselerin benzer ve farklı yönlerinin araştırılması gibi, sosyal münasebetlerin de benzer ve farklı yönlerinin araştırılması tartışma konusu yapılabilir. Hatta biraz daha ileri gidilerek bu tip münasebetlerin sosyal hayatı meydana getiren moleküller olduğu, ve ondan daha küçük üniteler olan 'sosyal davranışlar'ın da, sosyal hayatın 'atomları' olduğu dolayısıyla da bunların sosyolojinin özel bir ilgi alanları olabileceği ileri sürülebilir. Bu noktada şunu söyleyelim ki Max Weber sosyolojinin ilk planda sosyal davranışlar ve sosyal münasebetlerle ilgilenmesi gerektiği konusunda oldukça ciddiydi. Nitekim de bu maksatla çok teferrüatlı bir sosyolojik tasvir ve tahlil kategorisi düzenlemişti. Diğer tanınmış Alman sosyologları da aynı kanaati paylaşıyorlardı. Leopold von Wiese 'sosyal münasebetler'in sosyolojinin tek ve yegane mevzusu olması lüzumunu uzun uzun tartışmıştı. (Mueller, 1941; Becker, 1932). Yine Georg Simmel'in sosyolojik yazıları bu fikrin tatbikinden başka bir şey değildi. (Wolff, 1950). Çağdaş sosyologlar arasında da Talcott Parsons (1951) benzer fikirleri savunmuştur. Ama 'sosyal davranış' ve 'sosyal münasebetler' üzerine geniş çaplı sistematik araştırmaların

yapılması oldukça yenidir. Ve onlarda daha ziyade 'küçük gruplar' ve 'smai işletmeler'le ilgili olarak yapılmıştır.

Her disiplinin kendine mahsus bir ilgi alanı (mevzusu) olması lazım geldiği prensibinden hareket ederek, bir dizi müessesenin hiç-bir ilme mevzu teşkil etmeyip sosyolojinin ilgi alanı haline geldiğini gördük. Yine gördük ki aile gibi bazı müesseseler kendilerine mahsus yeni ilim dallarının doğmasına sebep olsalar bile toplumların, müesseselerin, sosyal münasebetlerin ve farklılaşma, işbirliği, değerlendirme, rekabet gibi sosyal vetirelerin sosyolojiye kalacakları kaçınılmazdır. Bu noktada yine aynı konulara ilgi duyan antropoji ile tarih akla gelecektir ki arada ki farkı kavrayabilmek için bu nokta üzerinde biraz daha durmak gerekecektir. Özellikle de bu ilim sahalarının takip ettikleri gaye ve kullandıkları metodlar üzerinde durmak şarttır.

Şimdiye kadar söylediklerimizi özetleyerek yeniden ifade edelim. Sosyolojinin hangi mevzularla uğraştığını, nelere ilgi duyduğunu açıklığa kavuşturmak için üç yol takip ettik: 1. Sosyolojinin kurucuları ('isim babaları') neler söylemişlerdir. 2. Günümüzde sosyologlar nelerle uğraşmaktadırlar? ve 3. Mantık neyi emretmektedir. Her üç sorunun da cevabı sosyolojinin geniş bir müesseseler yelpazesiyle ve sosyal vetirelerle uğraştığı noktasında olmuştur. Sosyolojinin bu sahalardan bazıları üzerinde hak iddia etmesi bir problem teşkil etmemektedir. Aile gibi her an kendini hissettiren bir müessesenin veya sosyal tabakalaşma gibi çok hayati bir vetirenin keşif ve ihtisaslaşmış bir araştırmanın odağı olmaması düşünülemez. Bu sebeple sosyoloji başka disiplinlerin sahip çıkmadığı, müesseseler ve vetirelerle uğraşan alt disiplinlerin toplamı olarak görülebilir.

Bir de şu var: İktisat ve siyaset gibi müesseselerin ayrı hususi ilim dalları var ama buna rağmen, yinede sosyolojinin konusu almakta devam ediyorlar. Bu ne aşırı bir ihtisaslaşma sayılabilir ne de bilim emperyalizmi. Kaldıki diğer sosyal münasebetlerle ve vetirelerle irtibatlı her müessese ve vetire 'birbirine kenetlenmiş' bir sistem oluştururlar. Bu gerçeğe dayanarak 'sosyoloji' yi sosyal davranış sistemlerinin bilimi olarak ta tarif edebiliriz. Bu davranış sistemleri içinde, büyüklük sıralarına göre şunları sayabiliriz: ferdi davranışlar, sosyal münasebetler, teşkilatlar (organizasyonlar) ve müesseseler, cemaatler ve cemiyetler (toplumlar).

Bu söylediklerimizi ders kitaplarından çıkarmamız mümkün değildi. Çünkü orada biz sadece kitapların hangi müesseseleri müfredatlarına aldıklarını belirtmiş, onları ne şekilde ele aldıkları üzerinde durmamıştık. Sosyologların kendilerini ehil saydıkları ihtisas dalları arasında 'teori' ve 'genel sosyoloji'yi sayabiliriz. Biz daha önce bu kavramlar üzerinde de durmamıştık. Dursaydık şunu söylememiz gerekecekti: Bir çok sosyologun da belirttiği gibi, sosyoloji hayatın her cephesinde karşılaşılan konuların bir koleksiyonu değil, sosyal hayatın 'sosyal şekil' vasfını kazanmış cephelerinin incelenmesi ilmidir. Sosyolojinin bütün klasikleri bu nokta üzerinde önemle durmuşlardır. Mantık ve sağduyu da bu tarz bir izaha götürür bizi.

Sosyolojiyi anlamak için sosyolojinin hangi mevzularla ilgilendiğini bilmek lazım. Fakat belli bir disiplinin temel vasıflarını tarif edebilmek için, o disiplinin alakadar olduğu mevzularla ilgili ne tip sorular sorduğunu ve bu sorulara cevap verebilmek için hangi metotlara başvurduğunu incelemekte fayda var. Nitekim daha önceki sayfalarda verdiğimiz tabloda sosyolojinin ilgilendiği konuları sıralamaktadır. Bundan sonra cevaplandırılması gereken "sosyolojinin onlarla ilgili olarak ne yaptığıdır?" Bu nokta da bizim yaptığımız adeta bir biyoloji talebesinin "biyoloji nedir" sorusuna "biyoloji kolları, bacakları, kafayı ve benzer insan uzvunu onların yanısıra da dolaşım, teneffüs ve sindirim gibi olayları inceliyen ilaveten de erkek ve kadının fiziki yapılarını mukayese eden bir ilim dalıdır" demesine benziyor. Elbette ki bu yanlış bir bilgi değildir ama biyolojiyi tam manasıyla tarif ettiği de pek söylenemez.

Başlıkta ki tereddütü tam gidermek için ise bu (kısa) etüdümüzün tabii bir devamı olarak sosyolojinin bütün bu bahsettiğimiz alanları hangi perspektif içinde ele aldığını; nasıl bir yaklaşım takip ettiği ve ne gibi araştırma metotlarını kullandığını da araştırmak icap eder, ve tabii bunlarla vardığı sonuçları da..

KAYNAKLAR

- BECKER, H. (adapted) (1932) *Systematic Sociology on the Basis of the Beziehungslehre and Gebildelehre of Leopold von Wiese*, Wiley.
- BECKER, P. and BARNES, H.E. (1952), *Social Thought from Lore to Science*, Hatten Press, 2nd edition.
- BENDIX, R. (1960), *Max Weber : An Intellectual Portrait*, Doubleday.
- CATLIN, G. (ed.). (1938) *The Rules of Sociological Method*, Trans. S. Solovay and J. Muller, University of Chicago Press.
- COMTE, A. (1855), *The positive Philosophy of Auguste Comte*, trs. H. Martineau, Blanchard.
- DURKHEIM, E. (1901), *The Rules of Sociological Method*, free Press.
- DURKHEIM, E. (1902), *De la Methode dans Les Sciences*, Alcan.
- MUELLER, F.H. (ed.) (1941), *Sociology*, Piest.
- PARSONS, T. (1951), *The Social System*, Free Press.
- SOROKIN, P.A. (1928), *Contemporary Sociological Theories*, Harper and Row.
- SOROKIN, P.A. (1956), *Fads and Foibles in Modern Sociology and Related Sciences*, Regnery.
- SPENCER, H. (1910), *The Principles of Sociology*, Appleton - Century - Crafts 3rd edition.
- WEBER, M. (1947), *Theory of Social and Economic Organization*, trs. A. Henderson and T. Parsons, Oxford University Press.
- WOLFF, K.H. (ed. trans.) (1950), *The Sociology of Georg Simmel*, Free Press.
- WOLFF, K.H. (ed.) (1960), *Emile Durkheim, 1859 - 1917 : A Collection of Essays with translations and a Bibliography*, Ohio State University Press.
- WRIGHT MILLS, C. (1959), *The Sociological Imagination*, Oxford University Press.

